

HZ. PEYGAMBER'İN ANNESİ ÂMİNE: ÂİŞE ABDURRAHMAN'IN "ÜMMÜ'N-NEBÎ" İSİMLİ ESERİ ÜZERİNE

 Şahin GÜVEN^a

Öz

Kadim tarih ve siyer kitaplarımızda Hz. Peygamber'in annesi Âmine hanımefendi hakkında rivayet kabilinden muhtelif bilgiler bulunmakla birlikte, İslâm tarihinde onun hakkında yazılmış müstakil bir eserin varlığından söz edilmemektedir. Yazar Âişe Abdurrahman'ın, bu alandaki boşluğu görerek "Ümmü'n-Nebî" adı altında Âmine hanım hakkında bir eser yazarak 1961 yılında Kahire'de yayınladığı görülmektedir. Bu çalışmada, hem ilgili eserin yazarı Âişe Abdurrahman'ın edebî ve ilmi kişiliğiyle ilgili kısaca bilgi vereceğiz, hem de İslâm kültür tarihinde ilk kez Hz. Peygamber'in annesi Âmine hakkında kaleme alınan bu eser üzerine değerlendirmeler yapılacaktır. Uzmanlık alanı olan "Tefsir" başta olmak üzere, Arap dili ve edebiyatı, tarih-siyer, roman ve deneme türü eserleri bulunan müellifin önemli çalışmalarından birisi de, "Ümmü'n-Nebî" isimli biyografi çalışmasıdır. Yazar Âişe Abdurrahman, bu eserin en önemli kaynağının, Âmine'nin değerli evladı Hz. Muhammed'in (as) kişilik ve şahsiyetinin olduğunu ifade etmektedir. Yazar, güvenilir rivayet ve tarihi vesikalara müracaat etmesinin yanında, rivayet tekniği açısından kabul görmeyen ve birçok âlimin "sonradan uydurulmuş ve hayal mahsulü (mitolojik) rivayetler" olarak görüp nitelediği bilgilere de eserinde yer vermiştir. İşte bu makalede müellifin "Ümmü'n-Nebî" isimli çalışmasının kaynakları ve eseri yazma yöntemi hakkında bilgiler verilip bir kısım değerlendirmeler yapılacaktır. Bunun yanı sıra ilgili eserin farklı mütercimler tarafından yapılan Türkçe çevirilerine ve Hazreti Âmine'nin biyografisi üzerine günümüzde yapılmış olan bazı çalışmalara da dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ümmü'n-Nebî, Âişe Abdurrahman, Cahiliyyede kadın, Halîme Sadiyye.

THE MOTHER OF THE PROPHET (PBUH), MRS. ĀMINA: AISHA ABDURRAHMAN ON HER WORK "UMM AL-NABĪ"

Abstract

Although there are various narrations about the mother of Prophet Muhammad, Mrs. Āmina, in our ancient history and *sīra* books, there is no mention of an independent work specifically dedicated to her in Islamic history. It seems that Aisha Abdurrahman, upon seeing this gap, wrote a book about Mrs. Āmina under the title "Umm al-Nabi" and published it in Cairo in 1961. In this study, we will first provide brief information about Aisha Abdurrahman's literary and scholarly personality. Subsequently, we will analyze this work, which is the first-ever written about Prophet Muhammad's mother Āmina in the history of Islamic cultural

^a Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri, sahinguyen@erciyes.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 07.09.2023, Makale Kabul Tarihi: 10.01.2024

literature. The author, Aisha Abdurrahman, who has expertise in the field of *tafsîr* (exegesis) and has written works in Arabic language and literature, history-biography, as well as novels and essays, has a notable biography study titled "Umm al-Nabî" In this work, Aisha Abdurrahman emphasizes that the most significant source for this biography is the personality and character of the esteemed son of Âmina, Prophet Muhammad. In addition to using trustworthy narrations and historical documents, the author also includes information in her work that is not accepted from the perspective of narrational technique and is deemed by many scholars as "later fabricated and imaginative (mythological) narratives". In this article, we will provide information about the sources and the methodology the author employed in her work "Umm al-Nabî" and offer some assessments. Additionally, we will draw attention to Turkish translations of the relevant work by various translators and shed light on contemporary studies conducted on the biography of Mrs. Âmina.

Keywords: Umm al-Nabî, Aisha Abdurrahman, Women in jahiliyyah, Khalîma Sadiyya.

Giriş

Kadim tarih ve siyer kitaplarımızda Hz. Peygamber'in annesi Âmine hanımefendi hakkında rivayet kabilinden kimi bilgiler bulunmakla birlikte, yirminci yüzyıla kadar İslâm âleminde onun hakkında yazılmış müstakil bir eserin varlığından söz edilmemektedir. Bilindiği kadarıyla Mısır'lı yazar Âişe Abdurrahman'ın "Ümmü'n-Nebî" (Abdurrahman, 1961) isimli eseri, Hz. Peygamber'in annesi hakkında İslâm dünyasında yazılmış ilk müstakil eser olma özelliğini taşımaktadır (Abdurrahman, 1987, s.9).

Yirminci yüzyılın hem kadın müfessirlerinden hem de edip; roman, hikâye ve biyografi yazarı olan Âişe Abdurrahman'ın, bu alandaki boşluğu görerek "Ümmü'n-Nebî" (Hz. Peygamber'in Annesi) adı altında bir eser yazmış ve 1961 yılında Kahire'de yayımlamıştır. İçerisinde bu eserin de bulunduğu ve Peygamber evinin hanımefendilerini edebî bir üslupla anlattığı "Mevsûatü Âli'n-Nebî" adıyla 1967 yılında Beyrut'ta yayınlanan eserini, ülkemizden İsmail Kaya; "Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları"¹ ve "Rasûlullah (s.a.v.) Efendimizin Kızları ve Kız Torunları"² adlarıyla iki ayrı cilt olarak Türkçe'ye tercüme etmiştir.³ Yine Âişe Abdurrahman'ın, Hz. Peygamber'in (as) eşleriyle ilgili, "Hz. Muhammed'in Mübarek

¹ Âişe Abdurrahman Bintü's-Şatı, Çev. İsmail Kaya, 1991.

² Âişe Abdurrahman Bintü's-Şatı, Çev. İsmail Kaya, 1991.

³ "Hazreti Âmine (Ümmü'n-Nebî)" isimli eserin de bulunduğu ve Ümmü'n-Nebî, Benâtü'n-Nebî, Nisâü'n-Nebî, Terâcimü Seyyidâti'n-Nebî gibi isimlerle defalarca basımı gerçekleşen ve bu baskılardan herhangi birisini esas alarak dilimize yapılan tercümelere dair kimi değerlendirmelerde bulunmak istiyoruz. Meselâ İsmail Kaya'nın yaptığı tercümelere zaman zaman yöresel bir dilin kullanıldığı, bir başka ifadeyle yöresel konuşma dilinin yazıya aktarıldığı görülmektedir. Sözgelimi "annenin ayağının altında..." şeklinde çevrilmesi gereken ibâreyi Kaya, "anneyin ayağının altında..." biçiminde çevirmiştir (Abdurrahman, 1991a, s. 8). Yine "Bir gün ettiklerinin seni kötü duruma..." şeklinde çevrilmesi gereken ibâreyi Kaya, "Bir gün ettikleriyin seni..." şeklinde tercüme etmiştir (Abdurrahman, 1991b, s. 127). Nitekim Âişe Abdurrahman'ın eserleri üzerine ilmî/akademik bir çalışma yapan Koç, bu eserlerin çevirilerinin hemen tamamında aynı tür hatalara rastlandığını ifade etmektedir (Koç, 1998, s. 56). Koç'un çeviriye yönelik bu eleştirisi gayet yerinde ve isabetlidir. Çünkü bu eserin yazarı olan Âişe Abdurrahman, "Lügatünâ ve'l-Hayât" isimli bir başka eserinde, günümüzde Arap dilinin karşı karşıya kaldığı sorunları tespit etmeye çalışırken, gündelik ve yöresel/bölgesel halk dili diyebileceğimiz "ammî Arapça" kullanımını eleştirmektedir. Hatta bunun sömürgeciliğin bir neticesi olduğunu ifade etmekte ve "Fasih Arapça-Ammî Arapça" ikileminin çözümüne yönelik kimi tekliflerde

Zevceleri” adıyla yayınlanan ve fakat çok da bilinmeyen bir tercümesi daha vardır. Bu tercüme, edebiyatçı ve araştırmacı yazar Selâmi Münir Yurdatap’a (1910-1987) ait olup 1970 yılında İstanbul’da yayınlanmıştır.⁴

Daha sonra Hz. Peygamber’in annesi Âmine, eşleri, kızları ve kız torunlarını konu edinen ve beş ayrı eserden oluşan bu kitapların, yaklaşık bin sayfadan oluşan tek ciltlik hacimli bir eser olarak, “*Terâcimü Seyyidâti Beyti’n-Nübüvve*” adıyla defalarca baskısı yapılmıştır (Abdurrahman, A, 1987). Bu eserin ilk bölümünü teşkil eden “Ümmü’n-Nebî” isimli kısmı da ayrıca Türkçeye tercüme edilmiş ve “*Hazreti Âmine*” adıyla müstakil bir kitap olarak 2007 yılında yayınlanmıştır.⁵

İşte biz de bu çalışmamızda öncelikle bu eserin yazarı Âişe Abdurrahman’ın edebî ve ilmi kişiliği hakkında kısaca bilgi vereceğiz. Daha sonra da İslâm kültür tarihinde ilk kez -üstelik bir kadın edip ve müfessir tarafından- Hz. Peygamber’in annesi Âmine hanımefendi hakkında kaleme alınan “Ümmü’n-Nebî (*Hazreti Âmine*)” isimli eser üzerinde bazı değerlendirmelerde bulunacağız. Bu çerçevede, eserin kaynakları ve yazarının araştırma yöntemi hakkında bilgi vereceğiz. Tabii bu arada gerekli değerlendirme ve eleştirilerimizi de dile getireceğiz. Makalenin ilerleyen sayfalarında da eserin muhtevasıyla ilgili gerekli açıklamalarda bulunacağız. Makalenin son başlığında ise, bizzat Peygamber’in dilinden annesi Âmine’yi anlatan söz ve rivayetler aktarılacaktır.

1. Âişe Abdurrahman

Âişe Abdurrahman, 1913 yılında orta halli bir ailenin çocuğu olarak Mısır’ın sahil kenti Dimyat şehrinde doğdu. Annesinin dedesi Şeyh Muhammed Demehûcî el-Ezher Üniversitesi hocalarından, babası Ali Abdurrahman ise aynı eğitim kurumunun müderrislerinden birisiydi. Babası onu küçük yaşta hâfız yapmış ve kızının klasik Arap edebiyatına yönelmesini sağlamıştır (<https://shamela.ws/index.php/author/1179>; Koç, 1998, s. 39). *el-Medresetü’r-Rikâiyye*’yi bitirdikten sonra bir süre ilkökul öğretmenliği yapan ve genç yaşta yazarlık hayatına başlayan müellif, henüz üniversiteye girmeden önce *en-Nehdatü’n-Nisâiyye* isimli dergide yazılar yazmış, daha sonra aynı derginin hem başyazarlığını hem de yöneticiliğini üstlenmiştir (Fazlıoğlu, 2020, Ek-1/57-58; Koç, 1998, s. 40).

bulunmaktadır (Abdurrahman, 1991, s. 95-98). Dolayısıyla bir eserin çevirisi hususunda da bunlara dikkat edilmeli ve çeviride hedef dilin fasih olanı tercih edilmelidir.

⁴ Söz konusu tercümede, eserin “içindekiler” kısmı ve “kaynakça”sı olmadığı gibi, bu tercümenin, Âişe Abdurrahman’ın hangi baskılı eseri esas alınarak tercüme edildiğine dair de hiçbir açıklama bulunmamakla birlikte müellifin ilk olarak 1961 yılında yayınladığı “*Nisâü’n-Nebî*” isimli eserinin tercümesi olduğu anlaşılmaktadır. Zira müellifin daha sonra “*Terâcimi Seyyidâti Beyti’n-Nübüvve*” isimli eseri içerisindeki Hz. Peygamber’in (as) hanımlarına ait bölümüyle karşılaştırıldığında bazı ilave bilgilerin/bölümlerin bulunduğu fark edilmektedir. Meselâ bu tercümede ikinci kısım bulunmakta ve “*Hazreti Peygamberimizin Diğer Zevce ve Cariyeleri*” başlığını taşımakta ve kısa kısa da olsa tam on yedi (17) isimden daha bahsedilmektedir. Bunlar ya Hz. Peygamber’le nikâhın gerçekleştiği ve fakat zıfafın gerçekleşmediği veya kendilerini bizzat Hz. Peygamber’e hibe eden ve fakat evliliğin gerçekleşmediği ya da kendileriyle evlenmesi için Hz. Peygamber’e bizzat teklifte bulunan ve fakat evliliğin gerçekleşmediği hanımefendilerdir. Ayrıca bu tercümede “*Hz. Muhammed’in Özel Hayatından Safhalar*” üst başlığı altında da, Hz. Peygamber’in yeme, içme ve giyinmesi, selamlaşması, yürüyüşü vb. O’nun örnek ahlakına dair kimi bilgilere de yer verilmiştir (Abdurrahman, 1970, s. 149-192). Ancak müellif Âişe Abdurrahman daha sonra, “*Zevcâtü’n-Nebî*” adını taşıyan eserinin ismini değiştirerek “*Nisâü’n-Nebî*” yapmış ve bu ikinci kısmı eserin yeni baskılarına almamıştır (Abdurrahman, 2015, s. 6-7).

⁵ Âişe Abdurrahman, Çev. Şahin Güven, 2007. Bu tercümede, eserin edebi ve sanatsal üslûbunun hedef dile tercümesine aktarılmasına azami özen gösterildiği, meselâ şiirlerin yine şiir olarak tercüme edilmeye çalışıldığını görülmektedir.

Babasının istememesine rağmen annesinin destek ve teşvikleriyle üniversite eğitimine başlamış olan Âişe Abdurrahman, 1939 yılında Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirmiş, 1941 yılında Yüksek Lisans eğitimini tamamlamış, Tâhâ Hüseyin danışmanlığında yazdığı doktora tezini ise 1950 yılında savunarak "Doktor" ünvanını almıştır (<https://shamela.ws/index.php/author/1179>). Âişe Abdurrahman'ın Kahire Üniversitesi'nden mezun olduğu 1939 yılında, Mısır'ın en etkili yayın organlarından biri olan *el-Ehrâm* gazetesinde edebî eleştiri yazıları çıkmaya başlamıştır. Önceleri bilhassa Mısır'ın kırsal kesimlerinin sosyo-ekonomik durumu hakkında yazılar kaleme alırken, daha sonra özellikle dinî ve edebî yazılarıyla tanınmıştır. Bu yazılarını babasından gizlemek için de "Bintü'ş-Şâtî" (*sahil kızı*) müstear adıyla yayınlamıştır (Fazlıoğlu, 2020, EK-1/57).

Daha sonra Aynü'ş-Şems Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı anabilim dalı öğretim üyesi olarak görev yapan Âişe Abdurrahman, aynı fakültede ders veren ve kendisinin fikir hayatını temelden etkileyen hocası, Emin el-Hûlî ile 1945 yılında evlenmiştir. Eşi Emin el-Hûlî kendisini Kur'ân-ı Kerîm'in edebî tefsirine yönlendirmiştir (Fazlıoğlu, 2020, EK-1/57). Nitekim bizzat kendi hayatını anlattığı '*Al'l-Cirs*' isimli eserinde müellif, Emin el- Hûlî ile karşılaşmasının hayatının yönünü belirlediğini söylemiştir. (Abdurrahman, 1986, s. 118).

Yine Aynü'ş-Şems Üniversitesinde "Doçent" ve "Profesör"lük unvanlarını alan Âişe Abdurrahman, 1972 yılından itibaren yaklaşık yirmi yıl Fas (*Mağrib*) Karaviyyîn Üniversitesi Tefsir kürsüsünde dersler vermiştir (Fazlıoğlu, 2020, EK-1/57). Bu arada 1967 yılında Sudan Hortum Üniversitesi, 1968'de Cezayir Üniversitesi, 1972'de Beyrut Üniversitesi, 1981'de Birleşik Arap Emirlikleri, 1973-1982 yılları arasında da Suudi Arabistan Riyad Üniversitesi Eğitim Fakültesinde "Misafir Öğretim Üyesi" olarak çalışmıştır (<https://shamela.ws/index.php/author/1179>, Erişim 16 Nisan 2023).

Neticede, ilk şiir ve yazılarını henüz 18 yaşında iken kaleme alan yazar Âişe Abdurrahman, ölümünden çok kısa bir süre önce, 26 Kasım 1998 tarihinde son yazısını da yazdıktan tam beş (5) gün sonra, 1 Aralık 1998 Çarşamba günü vefat etmiştir (<https://shamela.ws/index.php/author/1179>, Erişim 16 Nisan 2023).

2. "Ümmü'n-Nebî" İsimli Eserin Kaynakları ve Yöntemi

"Âmine hanımın hayat hikâyesini yazmaya teşebbüs ettiğimde, asil ve soylu bir evlat dünyaya getiren bu anne hakkındaki kaynak ve rivayetlerin yetersiz olduğunu kesinlikle biliyordum." diyen Âişe Abdurrahman, sözlerine şöyle devam etmektedir: "Ancak ben, büyük bir peygamberin annesi, şerefli bir nesebe sahip, kendi cinsinin en temiz ve berrak kişiliği ve kavminin de en seçkin kişisi olan Hz. Muhammed Mustafâ'nın (as) annesi hakkında konuşup yazacağımı düşündüm. İşte buradan hareketle, karnında taşımış olduğu, kanıyla beslediği ve kendi hayatını O'nun (as) hayatına bağladığı değerli evladının bütün vasıf ve niteliklerinde O'na (as) ait benzer nitelikler aramaya başladım. Zira Muhammed (as), Âmine'nin geride bıraktığı en önemli eseri idi. Dolayısıyla bu "eser" ışığında araştırma yapma ve değerli evladının hayat hikâyesini (*siretini*) göz önünde bulundurarak ona ait düşüncelerimin berraklaşması hususundaki anlayışım, aslâ garipsenmemelidir." (Abdurrahman, 1987, s. 27).

Görüldüğü üzere Âmine binti Vehb'den bahseden bu kitap, onun değerli evladının kişilik ve şahsiyetini en önemli kaynak olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla anne Âmine'nin kişilik ve şahsiyetini ele alırken, müellif bu kaynaktan fazlasıyla istifade etmiştir. Nitekim "Allah'ın, kendisini Kinâne oğullarından, Kinâne oğullarını Kureys'ten, Kureys'i de bütün Arapların arasından seçtiğini" (Müslim,

1991, s. 1782; İbn Sa'd, 1968, 1/20) ifade ettiği sözünde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in (as) mensubu olmakla övünç duyduğu ilk atalarının bütün asâlet özelliklerini O'na (as) annesi taşımıştır (Abdurrahman, 1987, s. 27).

Bunun yanı sıra müellifin ilgili eserini yazarken müracaat ettiği bir kaynağı daha vardır: "Tarihin, kadın ve erkek olmak üzere Âmine'nin bütün anne-baba ve ataları ile ilgili kayda geçirdiği, doğup büyüdüğü sosyal ve fiziki çevrenin karakteristik özellikleriyle ilgili bizim için muhafaza ettiği, içinde yaşadığı kavminin nezdinde kadınlık ve annelik portrelerinden hayatın belleğine kazıdığı, sebeplerin birbiriyle ilişkisi, köklerin birbiriyle olan düzenli ahengi ve nesilden nesle aktarılan kalıtımın seyri ile ilgili ilmin güvenilir bulduğu bilgiler, Âmine'nin şahsiyetini açığa çıkarmaktadır. Tıpkı yaşadığı ortam, şartlar ve genetik özelliklerinin onu şekillendirdiği ve o ortamdaki insanların onu tanıdığı ve tanımladığı gibi..." (Abdurrahman, 1987, s. 27-28).

Daha sonra müellif, araştırmaları esnasında âlimlerin güvendiği kaynakların yanında, bu kategoriden olmayan, hatta bu kategoriye uzaktan yakından ilgisi dahi bulunmayan bir yığın başka rivayetlere ulaştığını söylemektedir. Yazara göre birer kanıt niteliği taşıyan bu rivayetler, birçok araştırmacının ısrarla görmezden geldiği, görüp-bildiği halde görmüyormuş ve bilmiyormuş gibi davranmaya özen gösterdiği türden bilgilerdir. Çünkü onlar bu rivayetlerde uydurma ve hayal mahsûlü (*mitolojik*) bir yön görmektedirler. Ne var ki onlar bu türden rivayetlerin, aslâ yalanlanamayacak olan ve araştırmacıyı maddî tarihin gerisindeki mânevi ve psikolojik âlemin sınırlarını keşfedecek ışığa doğru çeken içtimâi anlam ve göstergelerini gözden kaçırmaktadırlar. Oysa bu rivayetler, bir toplumun karakteristik özelliklerini anlama hususunda tarihi haber ve rivayetlerin bıraktığı boşlukları doldurup tamamlayan bir nitelik arz etmektedir (Abdurrahman, 1987, s. 28-29).

Neticede müellif, eserinde gerçekleştirmeyi arzu ettiği şekilde, Âmine hanım hakkında söylenen/yazılan her şeyi büyük bir titizlikle ve ayrıntılı olarak ele aldığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü o sadece tarihî olarak sabit olan ve kayda geçirilmiş vesikalarla yetinmemiş, aksine bir "Peygamber annesi"nin şahsiyetini gözler önüne serenlerin rivayetlerine de fazlasıyla önem atfetmiştir (Abdurrahman, 1987, s. 29-30). Nitekim Âmine'nin ilk çocukluk ve genç kızlık yılları, evliliği, hamileliği, biricik evlâdi Muhammed'i (as) doğurması ve anneliği ile ilgili haber ve rivayetlerin bir tarihçi için, bu annenin yaşadığı dönemin insanların benliklerinde, daha sonraki nesillerin de muhayyilelerinde yaşattıkları bir hayat tasavvuru oluşturmuş olduğunu dile getiren müellife göre, hiçbir tahkik ehli tarihçi bütün bu bilgilerden müstağni kalamaz (Abdurrahman, 1987, s. 30).

Görüldüğü üzere Âişe Abdurrahman, Âmine'nin hayat hikâyesini yazarken, güvenilir rivayet ve tarihi vesikalara müracaat etmesinin yanında, rivayet tekniği açısından kabul görmeyen ve birçok âlimin "sonradan uydurulmuş ve hayal mahsûlü (*mitolojik*) rivayetler" olarak görüp nitelediği bilgileri neredeyse hiçbir tenkide tabi tutmadan almıştır. Hatta kadim tarihçiler ve siyer yazarlarının bu türden bilgileri nakletmelerine karşılık, çağdaş yazarların bunlara iltifat etmemesini ve değer vermemesini eleştirmektedir. Nitekim müellifin de çağdaşı olan iki siyer yazarı Muhammed Hüseyin Heykel ve R.V.C. Bodley'i bu tavırlarından dolayı eleştirerek şöyle demektedir: "Eğer biz burada sadece Âmine'nin hayatını tarihsel olarak anlatıyor olsaydık, bu rivayetlerin güvenilir (*sika*) olup olmadıklarını, senetlerinin karşılaştırılmasını ve rivayet zincirindeki kişilerin hadis tenkitçilerine göre yerlerinin ne olduğunu araştırıp üzerinde durmamız gerekirdi. Ancak biz bu tarihi unsurları, edebî ve sanatsal bir sunum içinde arz etmekteyiz. Dolayısıyla bizim bu rivayetlere güvenmemiz yeterlidir. Çünkü biz bu rivayetlerde, en

büyük kahramanımızı dünyaya getirmiş olan bir annenin kavminin temsil ettiği o çehrenin gerçek yüzünü görüyoruz." (Abdurrahman, 1987, s. 103-104).

Görüldüğü üzere bu türden rivayetlerle ilgili Âişe Abdurrahman'ın görüş, değerlendirme ve tercihleri bu şekildedir. Ancak aynı müellif, yine rivayet tekniği açısından sorunlu olan ve kadim tefsirlerde önemli bir yer tutan *isrâiliyyâta* dair bilgi ve rivayetlerin, Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanması sürecinde kullanılmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Meselâ müellif "*el-İsrâiliyyât fi'l-Gazvi'l-Fikrî*" isimli eserinde çağdaş tefsir ilminin en önemli sorunlarından birisinin de isrâiliyât olduğunu söylemektedir. Çünkü yazara göre Yahudilik'ten Müslümanlığa geçen âlimler Tevrat'ta yer alan tarihî bilgileri Kur'an'ı tefsir ederken kullanmışlar, söz konusu rivayetler sonraki dönemlerde Müslümanların tefsir anlayışını etkilemiş, hatta tarihî süreçte tefsir ilminin bir parçası haline gelmiştir (Abdurrahman, 1975, s. 85 vd.).

Ne var ki bir bilim insanı titizliğiyle bakıldığında, özellikle güvenilirlik ve rivayet usûl ve esasları bakımından müellifin, "Câhiliyye Arapları"ndan aktarılagelen rivayetleri ciddî bir tenkit süzgecinden geçirmeden aktarmasına karşılık, isrâiliyyâta dair bilgilerin Kur'an tefsirinde kullanılmasına şiddetle karşı çıkmasında çelişkiler vardır. Zira rivayet usûl ve esasları bakımından neredeyse birbiriyle aynı olan rivayetlerden, câhiliyye Arapları kanalıyla gelenleri kabul edip de Ehl-i Kitâp tarafından gelenleri şiddetle eleştirmek, kanaatimizce kendi içinde bir çelişki oluşturmaktadır. Ancak müellifin kendisinin tefsirci olduğu göz önünde bulundurulduğunda, isrâiliyât konusunda tenakuz gibi görünen bu durumu, şu iki ihtimali göz önünde bulundurarak değerlendirmek de mümkündür: Belki de müellif çağdaş dönemde tefsir çevrelerindeki isrâiliyât karşıtlığının etkisinde kalmıştır. Ya da bu tür rivayetlerin tefsirde kullanılmasıyla bir biyografide kullanılmasını aynı değerde sakıncalı görmemektedir.

Âişe Abdurrahman'ın bu eserini yazarken uyguladığı yönteme gelince o, *Âmine binti Vehb*'in hayat hikâyesini (*sîretini*) anlatırken uyguladığı yöntemi şu şekilde anlatmaktadır: "Çalışmama öncelikle Âmine'nin içinde bulunduğu çevre ve yaşadığı ev/aile ortamını araştırmakla başladım. Ardından Âmine binti Vehb'in hayatındaki tarihî gerçekliklere tam bir güven duyulsun diye, onun geçmişte yaşayan atalarını, Arap(ların) yaşamının genel özelliklerini ve o dönemdeki kadının hayatını araştırmaya koyuldum." (Abdurrahman, 1987, s. 30-31).

Bir "Peygamber Annesi"nin hayatını araştırırken müellifin böylesine geniş bir çerçeveden bakması, gerçekten kayda değer ve takdir edilmesi gereken bir durumdur. Özellikle de alanında yazılan ilk müstakil eser olması, bu çalışmanın değerini bir kat daha artırmaktadır.

3. "Ümmü'n-Nebî" İsimli Eserin Muhtevası

Eserine bir münacatla başlayan Âişe Abdurrahmân, ilk olarak çalışmasının kaynakları ve yazarken uyguladığı yönteme dair bilgiler vermektedir. Nitekim bu makalede de bu usule uygun olarak öncelikle ilgili çalışmanın kaynakları ve yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir.

Müellif konuya giriş mahiyetinde ilk olarak câhiliyye dönemindeki "kadınlık ve analık" hakkında bilgiler vermektedir. Âişe Abdurrahman burada, cahiliyye dönemi algısı olan kadının erkeğin malı ve hoş vakit geçirdiği eğlenceliği olduğu, kız çocuklarını diri diri toprağa gömdükleri vb. kadının konumunu alçaltıcı ve küçük düşürücü haberler kadar, yine câhiliyye dönemindeki Arap kadınının asırlar boyu devam eden ve önemli mevki ve kahramanlıklarını gözler önüne seren tarihi verilere yeterince önem atfedilmediğini dile getirmektedir. Nihayetinde müellif, İslâm'dan önceki câhiliyye

dönemi Araplarının kadınlık ve analık hakkındaki tutumlarına yönelik yaygın kanaatleri tashih edecek türden bazı tarihî verilere yer vermektedir (Abdurrahman, 1987, s. 32-46). Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerîm'de "hangi günahından dolayı öldürüldüğü" sorulan, diri diri toprağa gömülmüş kız çocuğuna dikkat çekildiği (Tekvir, 81/8-9), yine Arap tarihine ait kitaplarda konuyla ilgili yeterince rivayetlerin/bilgilerin de bulunduğu bir hakikattir. Bütün bunlarla birlikte müellif ilgili rivayetlerden yola çıkarak, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmenin Araplar arasında çok yaygın bir adet olduğunu iddia etmenin, çok da doğru olmadığı kanaatindedir (Abdurrahman, 1987, s. 46).

Bu başlığın hemen devamında ise müellif, tıpkı Hz. Peygamber (as) gibi, annelerinin ellerinde yetişen ve onların birer eseri olarak Kur'ân'da sadece annelerinden söz edilen üç peygamberin annelerinin, evlâtları üzerindeki etkisini anlatmaktadır. Bu peygamberler ve anneleri şunlardır:

- ✓ Hz. İsmail'in (as) annesi Hacer [Hz. İsmail'in annesi hakkında Tevrat'ta tafsilatlı bilgiler bulunmakla birlikte, Kur'ân-ı Kerîm'de – mesela İbrahim sûresi 37. âyette- işaret edilmekle yetinilmiştir (Abdurrahman, 1987, s. 48)].
- ✓ Hz. Mûsâ'nın (as) annesi
- ✓ Hz. İsâ Mesih'in (as) annesi Meryem.

Bu üç peygamberin de, tıpkı "yetim Muhammed" (as) gibi, çocukluk dönemlerindeki bütün sorumluluklarının, babalarının hiçbir katkısı ve yardımı olmaksızın yalnızca annelerine verilmesi, şaşırtıcı bir benzerliğin olduğunu göstermektedir (Hz. İsâ Mesih (as) zaten bir mucize eseri olarak babasız dünyaya gelmişti). Dolayısıyla anne, sadece doğal annelik görevini üstlenmemekte, bununla birlikte babanın yokluğunda onun yerini de doldurmaktadır. Annelerinin birer şaheseri olan bu "evlat peygamberlerin" taşımakla yükümlü oldukları semâvî dinler, annenin konumunu hem olması gereken yere koymakta hem de derecelerini yüceltmektedir (Abdurrahman, 1987, s. 47 vd.).

3.1. Âmine Hanımın Doğup Büyüdüğü Çevre ve Abdullah'la Evlenmesi

Âişe Abdurrahman, "yetim Muhammed"le (as) âdeta aynı kaderi paylaşan bu peygamberler ve annelerinin onlar üzerindeki etkisiyle ilgili bilgileri verdikten sonra, "çevre ve veraset" üst başlığı altında Âmine'nin doğup büyüdüğü, evlenip hamilelik sürecini geçirdiği yer olan "Beytü'l-Atîk" (*Kâbe*) ile yine içine doğduğu çevre olan "Zühreoğulları" hakkındaki rivayetlere yer vermektedir. Burada dikkat çeken husus, Hz. Muhammed'in Allah tarafından henüz peygamber olarak görevlendirilmesinden (*bi'setten*) yaklaşık yirmi yıl önce, Kureyş'e bağlı kabilelerin kendi aralarında yaptığı en şerefli ve en saygın bir ittifak olan Hîlfü'l-fudûl'e (*erdemliler birliği*) çağrıldıkları zaman, buna ilk olumlu yanıt veren kabilenin, Âmine'nin mensubu olduğu bu Zühreoğulları kabilesinin olmuş olmasıdır. Nitekim henüz yirmili yaşlarında iken Hz. Muhammed'in (as) de bizzat katıldığı ve peygamber olduktan sonra da sitayişle bahsettiği, hatta tekrar çağrıldığı takdirde hiç tereddüt etmeden derhal icâbet edeceğini söylediği Hîlfü'l-fudûl antlaşması, hicretten otuz üç yıl önce yapılmıştır (İbn Sa'd, 1968, 1/106-107; İbn Hişâm, 1936, 1/133-134; Hamidullah, 1998, 18/31-32; Apaydın, 2018, s. 267-269).

Âmine hanımın çocukluğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almamakla birlikte (Apaydın, 2018, s. 143), onun henüz genç denecek yaşta evlendiği bilinmektedir (Topaloğlu, 1991, 3/63). Meselâ tarihçi el-Ya'kûbî 'ye göre Âmine vefat ettiğinde kendisi 30, oğlu Muhammed ise 6 yaşındaydı (el-Ya'kûbî, 1883, 1/108). Bu bilgiye göre Abdullah ile evlendiğinde Âmine'nin yaşı muhtemelen 23-24 civarında olmalıdır (İbn Sa'd, 1968, 1/75; Topaloğlu, 1991, 3/63; Apaydın, 2018, s. 143).

Hz. Peygamber'in (as) babası Abdullah ise, kaynaklara göre Sâsânî Hükümdarı Nûşîrevân'ın saltanatının 24. yılında (m. 545) doğmuştur. Babası Abdülmuttalib, annesi de Fâtıma binti Amr'dır (İbn Sa'd, 1968, 1/155; Taberî, Ts., 2/239). Siyer kitaplarının birçoğunda yer alan rivayetlere göre, yakışıklı bir genç olan Abdullah'ın alnında diğer gençlerde bulunmayan bir parlaklık mevcuttu. Asâleti, yakışıklılığı ve alnındaki parlaklığı sebebiyle birçok hanımdan evlenme teklifi alan Abdullah, bunlara iltifat etmemiş ve Âmine ile evlenmiştir (İbn Hişâm, 1936, 1/156-157; İbn Sa'd, 1968, 1/75-78; el-Makrîzî, 1999, 4/38-44). Kureyş'in çiçeği ve Zühreoğullarının genç kızı Âmine, Abdullah'ın sevgisini kazanmaya diğer bütün Kureyş kızlarından daha fazla lâyıktı. Çünkü Abdullah öyle bir gençti ki, saygı, erdem ve yiğitlik bakımından onunla adeta boy ölçüşecek tek bir Kureyş delikanlısı yoktu. Zira o, Abdülmuttalib b. Hâşim'in oğluydu. Babasının saygınlık ve liderlik vasfı vardı. Kavmi onu sevmişti ve kavmi içindeki değeri de çok büyüktü (Abdurrahman, 1987, s. 91).

Neticede Abdullah'ın kurban edilmekten kurtulmasının hemen akabinde Abdülmuttalib, oğlunun elinden tutarak Harem meydanından ayrıldı ve onu Vehb b. Abdümenâf b. Zühre'nin yanına götürdü. O sırada Vehb b. Abdümenâf, Zühreoğullarının hem soy hem de şeref bakımından lideriydi. Böylece Abdülmuttalib, oğlu Abdullah'ı Vehb b. Abdümenâf'ın kızı Âmine ile evlendirdi (İbn İshâk, 1981, s. 19-24; İbn Sa'd, 1968, 1/75).

Müellif Âişe Abdurrahman burada şöyle bir iddiada bulunmaktadır: "Tarihçilerin büyük bir çoğunluğuna göre, Abdullah ile Âmine'nin birlikte geçirdikleri süre on (10) günü geçmemektedir." Ancak müellif bu iddiasına dair herhangi bir kaynak göstermemiştir. (Bkz: Âişe Abdurrahman, 1987, s. 91). Doğrusu Abdullah'ın evliliği hakkındaki rivayetlerde bazı çelişkili bilgilerin bulunduğu bir hakikattir. Bununla birlikte kimi tahkik ehli araştırmacıların yaptıkları çalışmalara bakıldığında, Abdullah ile Âmine'nin evli olarak kaldıkları sürenin, on gün gibi kısa bir süre olmadığı, hatta evli olarak yaşadıkları sürenin birkaç yılı bulduğuna dair kimi rivayetlerin varlığına da rastlanmaktadır. Meselâ ülkemizde siyer kronolojisi üzerine çok önemli bir çalışma yapan Mehmet Apaydın, ilgili veri ve rivayetlerden hareketle şu tespitlerde bulunmaktadır: Abdullah hicretten 78 yıl önce doğmuş, Âmine ile milâdî 565-566 senelerinde evlenmiş, evlendikten sonra birkaç yıl çocukları olmamış ve milâdî 569 yılında 25 yaşında iken vefat etmiştir. (Apaydın, 2018, s. 136-143). Nitekim Muhammed Hamidullah da Hz. Muhammed'in milâdî 569 yılında doğduğunu belirtmiştir (Hamidullah, 1991, I/39 ve II/788).

Nihayet evliliklerinden belirli bir süre sonra Abdullah, Gazze ve Şam tarafına gidecek olan Mekke kervanına katılarak yola çıkmıştır. Âmine'nin ilk anda kendisini hamile hissetmesinin dışında, hiçbir yeni gelişme olmaksızın tam bir ay gelip geçmiş ve Âmine bu hamilelik hissini, ince bir anlayış ve olgun bir eda ile karşılamıştır. Kervanla birlikte dönüş yolunda olan Abdullah ise, daha yoldayken hastalanmıştır. Hastalığı artınca da kervandan ayrılarak yollarının üzerinde bulunan Yesrib'deki (*Medine*) dayılarının evinde konaklamak zorunda kalmıştır. Burada istirahat ederken, kervanın oradan ayrılmasından çok kısa bir süre sonra Abdullah vefat etmiştir. Dayıları da yanlarında vefat eden yeğenleri Abdullah'ı Yesrib'e defnetmişlerdir (İbn Sa'd, 1968, 1/79; Taberî, Ts., 2/165). Sonuçta Abdullah evlendikten sonra çok yaşamamış, haberinin bile olmadığı doğacak evladı Muhammed'i (as) yetim bırakarak takriben 24-25 yaşlarında iken vefat etmiştir (İbn Sa'd, 1968, 1/79; Abdurrahman 1987, s. 122; Apaydın, 2018, 141).

Bu sefer hiçbir fidye kabul edilmemiş; *Beytü'l-Harem*'de tam yüz devenin kendi yerine fidye olarak kesilip bütün insan ve hatta vahşi hayvanların yemesi için bırakıldığı bir anda boğazlanmaktan son anda kurtulan bu genci, hayatta atacağı birkaç adımdan sonra ölümün kendisini beklediğini hiçbir kimse

tahmin edememişti?! (Abdurrahman, 1987, s. 121-122). Eşi Abdullah'ın vefat haberinin Mekke'ye ulaşmasından sonra Âmine'nin üzüntüsünün giderek artmasından korktukları için, hem kendi kabilesi olan Zühreoğulları hem de eşinin kabilesi olan Hâşimoğulları onu Mekke'nin iç kısmına (yani yanlarına) almışlardır.

3.2. Âmine'nin Evlâdı Hz. Muhammed'i (as) Doğurması ve O'nu Sütanneye Vermesi

Fil Vak'ası'nın gerçekleştiği günden çok kısa bir süre sonra, doğumu müjdeleyen haber Mekke'de yayıldı. Bazı tarihçiler, Fil hadisesi ile Hz. Muhammed'in doğumu arasında geçen bu süreyi elli (50) gün olarak belirtmişlerdir (İbn Sa'd, 1968, 1/81; Zerkânî, Ts., 1/130; Nüveyrî, Ts., 16/68; İbn Seyyidi'n-Nâs, 1974, 1/26; Abdurrahman, 1987, s. 141). İbn Abbas'tan gelen bir rivayette doğumun, Fil hadisesinin gerçekleştiği gün olduğu bilgisi yer alırken, diğer rivayetler bu doğumun, "Fil Yılı"nda olduğunu belirtmekle yetinmişlerdir. (İbn İshâk, 1967, 1/167; İbn Sa'd, 1968, 1/81; İbn Seyyidi'n-Nâs, 1/26). Abdulmuttalib torununa, "Muhammed" ismini koymuş, Kureyşliler ise ona neden atalarının adlarını değil de bu ismi tercih ettiğini sorduklarında o şu cevabı vermiştir: "O'nun, yer ve göklerde hep övülen ve saygı duyulan birisi olmasını istediğim için bu ismi koydum" (İbn Sa'd, 1968, 1/83-84; Abdurrahman, 1987, s. 143).

Anne Âmine, çölden gelecek olan sütanneleri kafilesinin Kureyş'in emzikli çocuklarını Mekke'nin boğucu havasından alıp uzak bölgelere götürünceye kadar, küçük evladını emzirmeye devam etmiş, ancak doğumdan kısa bir süre sonra Âmine'nin sütü çekilmiş, bu sebeple de evladını, emzirmesi için amcası "Abduluzza"nın cariyesi "Süveybe"ye vermiştir. (İbn Sa'd, 1968, 1/87; İbn Abdi'l-Berr, 1948, 1/32; İbn Seyyidi'n-Nâs, 1974, 1/32).

Kaynakların bildirdiğine göre kısa bir süre sonra Sa'd b. Bekr oğullarından oluşan sütanneleri grubu, Kureyş'in zengin sınıfından olan kadınlara hizmetlerini sunmak için Mekke'ye gelir. Muhammed b. Abdullah kendilerine teklif edilince, yetimliği sebebiyle hiçbir kadın O'nu almak istemez. Zira O'nun, şerefli nesebine denk düşecek bir zenginliği yoktu. Çünkü baba Abdullah, babası Abdulmuttalib hayatta iken vefat ettiği için ondan herhangi bir miras kalmamıştı. Sütannelerin kendi şerefli yetiminden yüz çevirdiklerini ve çok gelir elde edileceği ümit edilen ailelerin çocuklarını tercih ederek tekrar yurtlarına dönme vakitlerinin yaklaştığını gören Âmine hanıma bu durum çok ağır gelmiştir. İşte tam o sırada sabahın ilk vakitlerinde onu almaktan vazgeçtiği halde, akşamüzeri "Muhammed"i arayan bir sütanne geri gelmişti. "Muhammed"i almak için geri gelen bu sütanne, "Halîme es-Sadiyye" idi (İbn Sa'd, 1968, 1/87-91; Çubukçu, 1997, 15/338). Neticede "yetim Muhammed" (as), Benî Sa'd yurdunda sütanesi Halîme es-Sadiyye'nin yanında muhtemelen dört yaşına kadar kaldıktan sonra tekrar Mekke'ye annesi Âmine'nin yanına dönerek altı yaşına kadar iki yıl daha annesiyle birlikte yaşamıştır (İbn Sa'd, 1968, 1/91; Topaloğlu, 1991, 3/63).

3.3. Âmine Anne'nin Evladıyla Yesrib'e Yolculuğu ve Vefatı

Çölde kalabileceği en son ana kadar kaldıktan sonra sütanesi *Halîme es-Sadiyye* O'nu tekrar "Kutsal Belde"ye getirmişti. Oğul Muhammed, gençliğinin baharında dul kalan ve yapayalnız geçirdiği günlerde hüznün bulutlarının dünyasını kararttığı annesinin artık göz aydınlığı olmuştu. İşte o zaman Âmine, üzerine âdeta farz olan bir görevi yerine getirme ve uzun zamandan beridir beklediği arzusunu gerçekleştirme zamanının artık gelip çatıldığını fark etmiştir. Bu sebeple oğluna, Yesrib'e defnedilmiş, oğlunun babası ve kendisinin de sevgili eşi olan Abdullah'ın kabrini ziyaret etmek için birlikte oraya gitmeleri gerektiğini söyler. Bu yolculuk fikri tabiatıyla oğlunu heyecanlandırmıştır. Çünkü o, hem

ikisinin (annesinin ve kendisinin) erken vakitte yitirdikleri sevgililerinin kabrini ziyareti esnasında annesine eşlik edecek olmaktan, hem de aynı zamanda Yesrib'de ikamet eden babasının dayılarını tanıyacak olmasından dolayı mutluluk duymuştu (İbn Sa'd, 1968, 1/95; İbn Hişâm, 1967, 1/177; Abdurrahman, 1987, s. 162).

Âmine hanım, birkaç gün boyunca, bineğinin ve yol azığının hazırlıklarıyla meşgul oldu. Sonra, değerli evlâdını güneşten koruması için, üzerinde yüksekçe bir gölgeyi de bulunan hurma dallarından yapılmış mahfesini (*hevdec*) de devesinin üzerine koydurdu. Bütün bu hazırlıklardan sonra Âmine, mevsimsel olarak yazın kuzeye doğru gidecek ilk kervanın Mekke'den yola çıkmasını beklemeye başladı. Bu arada bir haberci kuzeye giden bir kervanın yola çıkmakta olduğu haberini Mekke halkına duyurunca, Âmine de bineğine binip evladını da yanına alarak bu kafileye katıldı. Vefakâr hizmetlisi Ümmü Eymen de onlara eşlik ediyordu. (Zerkânî, *Ts*, 1/163; Nüveyrî, *Ts*, 16/87; Abdurrahman, 1987, s. 167).

Neccâroğullarının hoş karşılamaları ve kutlamaları arasında daha tam yerine bile yerleşemeyen Âmine, oğlunun elinden tutarak babasının hastalığını geçirdiği evi ve onun kemiklerini muhafaza eden kabri ziyaret etmeye gitti. Bir ay süren Yesrib hayatı ana-oğul ikisine de çok iyi gelmişti. Anne Âmine ciğerini dağlayan hüznünü biraz olsun hafifletmiş, dilediği kadar gözyaşı akıtmış, aynı zamanda da biricik evladı Yesrib'in temiz ve hoş havasını teneffüs etmek ve Benî Neccâr'dan dayıoğullarıyla arkadaşlık ve dostluk kurmakla çok iyi bir vakit geçirmişti (Abdurrahman, 1987, s. 164-165).

Nitekim Hz. Peygamber (as) Medine'ye hicret ettiğinde, yaklaşık yarım asır önce gezip gördüğü yerleri tekrar dolaşmış ve o dönemde oralarda nelerin olduğunu âdeta dün gibi hatırlamıştı. Rivayete göre Hz. Peygamber (as) Neccâroğullarının yurdunu gördüğünde şöyle demişti: "Annemin beni getirip konaklattığı yer, işte burasıdır... Şu evde de babam Abdullah'ın kabri bulunmaktadır" (Nüveyrî, *Ts*, 16/87).

Yine Adıyy b. Neccâroğullarının evlerini gördüğünde Hz. Peygamber'in (as) kalbi yumuşayarak şöyle demişti: "Ensar'dan hizmetçi bir kadın olan Enîse ile birlikte şu evin damında oynardık. Ben o zaman dayılarımın oğullarıyla birlikte idim ve Adıyy b. Neccâroğullarının havuzlarında güzel yüzmeyi öğrendim" (Abdurrahman, 1987, s. 176).

Yesrib'de yaklaşık bir ay kaldıktan sonra anne Âmine, evladı Muhammed (as) ve hizmetçisi Ümmü Eymen ile birlikte Yesrib'den Mekke'ye doğru yol alırken, rivayetlere göre, şiddetli bir fırtına esmeye başlar. Bu şiddetli fırtınanın kavurucu esintisi yolcuların yüzlerini yakmaya başlamıştır. Âdeta ateş kıvılcımlarına dönüşen kumlar, yolcuların dört bir tarafını kuşatmıştır. Neticede fırtınanın dinip ortalığın sakinleşmesi için kervan, yolculuğunu günlerce ertelemek zorunda kalmıştır. Fırtına dinip çöl sükûnete kavuşunca kervan, kaldığı yerden tekrar yola koyulmuştur. Ancak Âmine Hanım, kendisini ansızın sarıp sarmalayan bir bitkinlik hissetmeye başlar. Muhtemelen sevgili eşinden yeni bir ayrılığın yakıcı ıstırapı, onun vücudunu takatsiz bırakmıştır. Neticede Âmine'nin kısık sesi, yokluğun sükûnunda kaybolup gitmiş, ondan sonra da hiç konuşmamıştır. En son yatağı olacak olan kabrini hazırlayıp defnetmek için Ümmü Eymen, Âmine annenin cesedini "Ebvâ" köyüne taşır. Sonra da Muhammed'i (as) alarak Mekke'ye dönüş yapar (Abdurrahman, 1987, s. 168 vd.).

4. Hz. Peygamber'in (as) Hayalinden Silinmeyen Hâtıra: Âmine

İbn Sa'd "*Tabakât*"ında, Allah Resûlü'nün (as) Hudeybiye umresi esnasında (annesinin defnedildiği yer olan) "Ebvâ"dan geçişini şöyle anlatmaktadır: Allah Teâlâ Muhammed'e (as) annesinin kabrini ziyaret etme izni verdi. O (as) da annesinin kabrinin başına geldi, kabrini düzeltti ve mezarının başucunda ağladı. O'nun (as) ağladığını gören mü'minler de hep birlikte ağladılar. Kendisine niye ağladığı sorulduğunda ise şöyle cevap verdi: "Onun şefkat ve merhametini hatırlayınca ağladım" (İbn Sa'd, 1968, 1/96; Nüveyrî, Ts, 16/87; Abdurrahman, 1987, s. 174).

Benzer şekilde Abdullah b. Mes'ûd'un da şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Bir gün Hz. Peygamber'le birlikte bir kabristanlığa gittik. Orada bize oturmamızı emretti, biz de oturduk. Sonra kabirlerin arasından geçerek bir kabrin başına varıp oturdu ve uzun bir süre dua etti, niyazda bulundu. Sonra yüksek sesle ağlamaya başladı. Allah Resûlü'nün (as) ağlaması sebebiyle bizler de ağladık. Bir süre sonra Allah Resûlü (as) bize doğru gelirken Ömer b. Hattâb (ra) O'nu karşıladı ve dedi ki; "Yâ Resûlallah! Seni ağlatan şey nedir ki o bizi de ağlattı ve korkuya sevketti?" Bunun üzerine Allah Resûlü (as) Hz. Ömer'in (ra) elini tuttu, sonra bize işaret etti, biz de yanına vardık. Ardından; "Benim ağlamam sizi endişeye mi sevk etti?" diye sordu. Biz de "Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dedik. Bu soruyu iki ya da üç kez tekrarladıktan sonra şöyle dedi: "Başucunda dua ve niyazda bulunduğumu gördüğünüz kabir, annem Âmine binti Vehb'in kabridir. Annemin kabrini ziyaret etmek için Rabbimden izin istedim, O (cc) da bana izin verdi" (Süheylî, Ts, 1/194; Abdurrahman, 1987, s. 174).

İşte bu rivayetlerden hareketle şunları söylemek mümkündür: Allah Resûlü'nün, annesinin ebedî istirahatgâhı olan bu ıpıssız ve terk edilmiş mekâna nasıl ilgi gösterdiğine, uzunca bir zaman geçmesine ve çok uzaklarda olmasına rağmen nasıl bir kalbî bağlılık sergilediğine bütün dünya şahit olmaktadır (Abdurrahman, 1987, s. 174). Nitekim Hz. Peygamber'in (as) annesine olan bu sevgisini Kureyşliler gayet iyi biliyorlardı. O'na (as) ve iman edenlere savaş açtıkları halde, Hz. Peygamber'in annesine hiçbir şekilde saygısızlık etmemişlerdir. Hatta Bedir savaşında öldürülenlerin intikamını almak için, Uhud savaşı öncesinde Medine'ye doğru yola çıkan müşrik ordusu içindeki "Hint binti Utbe" bile, Hz. Peygamber'in annesinin kabrinin bulunduğu "Ebvâ" köyünden geçerken, annesi "Amine"nin kabrini talan edip zarar vermek suretiyle İslâm'ın kahraman peygamberine acı çektirmek istemedi. Oysa o gün orada Kureyşliler için, "Âmine"nin cesedinin kalıntılarından daha kıymetli ve değerli bir rehine yoktu (el-Vâkıdî, 1984, 1/206; Abdurrahman, 1987, s. 175).

Âişe Abdurrahman, Hz. Peygamber'in (as), annesinin hatıralarıyla nasıl dolu olduğunu şöyle ifade etmektedir: "Anneliği insanüstü bir fazilet ve erdem olma niteliğine taşırken Hz. Peygamber'in (as) kalbinin, annesinin hatıralarıyla dolu olduğundan eminim. Çünkü O (as) cenneti annelerin ayaklarının altına koymuş ve anneye iyilik ve ihsanda bulunmayı da Allah (cc) ve âhiret yolunda cihat etme şerefinden üstün tutmuştur. Nitekim sahâbeden Muâviye b. Câhîmetü's-Sülemî Hz. Peygamber'e (as) gelerek Allah'ın rızasını ve âhiret yurdunu arzulayarak cihada çıkmak için izin istediğinde, kutlu elçi ona, "annen sağ mı?" diye sormuş, o da "evet" cevabını verince, annesinin yanına dönmesini ve ona güzelce hizmet etmesini emretmişti (Abdulbaki, 1934, s.134; Abdurrahman, 1987, s. 171). Hatta bu sahâbi cihâda çıkmak için ısrarla izin istemiş, Allah Resûlü (as) de ısrarla annesinin durumunu sormuş, en sonunda da annesinin yanına dönmesini ve ona güzelce hizmet etmesini emretmişti. Üçüncü kez izin isteğini tekrarlayıp Allah yolunda cihat etme şerefine nail olmak için ısrar edince de, kutlu elçi sorusunu yinelemişti: "Annen sağ mı?" Evet, sağdır cevabını alınca da, sadece şunu söylemişti: "Yazık sana! Annenin dizinin dibinde otur (ve ona hizmet et), işte oradadır cennet!" Hadisin bir başka varyantında

ise, "Annenin dizinin dibinde otur (ve ona hizmet et), çünkü cennet annenin ayakları altındadır", buyurmuştur (İbn Abdî'l-Berr, 1948, 3/1413). Görüldüğü üzere bu rivayetler, Hz. Peygamber'in (as) hayâlinden hiç silinmeyen annesi Âmine'nin hâtıralarının bir semeresiydi.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed Mustafa'nın (as) annesini anlatan bu eşsiz eseri yazan Âişe Abdurrahman, kitabını şöyle nihayete erdirmektedir: "Resûl ve Nebîlerin sonuncusu olarak gönderilen Hz. Muhammed Mustafâ'nın (as) annesi ve bütün annelerin de hanımefendisi olan Âmine'ye selâm olsun" (Abdurrahman, 1987, s. 186).

Değerlendirme ve Sonuç

Yirminci yüzyılın kadın müfessirlerinden ve biyografi yazarlarından biri olan Âişe Abdurrahman, Hz. Peygamber'in (as) annesinin hayatını konu alan "Ümmü'n-Nebî" isimli bir biyografi eseri de kaleme almıştır. Bu eser önceleri müstakil olarak basılırken, daha sonra müellifin, Peygamber evinin hanımefendilerini edebî bir üslupla anlattığı ve beş ayrı kitaptan oluşan "Terâcimü Seyyidâti Beyti'n-Nübüvve" isimli çalışmasının ilk kitabı olarak da yayınlanmıştır.

Makaleye konu olan ve Hz. Âmine'den bahseden Ümmü'n-Nebî isimli bu biyografik eser, öncelikli olarak onun değerli evladı Hz. Muhammed'in (as) kişilik ve şahsiyetini en önemli kaynak olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla anne Âmine'nin kişilik ve şahsiyetini ele alırken müellif, bu kaynaktan fazlasıyla istifade etmiştir. Ayrıca müellif, araştırmaları esnasında âlimlerin kabul ettiği kaynakların yanında, bu kategoriden olmayan, hatta bu kategoriye uzaktan yakından ilgisi dahi bulunmayan bir yığın başka rivayetlere ulaştığını söylemektedir. Yazara göre birer kanıt niteliği taşıyan bu rivayetler, birçok araştırmacının ısrarla görmezden geldiği, görüp-bildiği halde görmüyormuş ve bilmiyormuş gibi davranmaya özen gösterdiği türden bilgilerdir. Çünkü onlar bu rivayetlerde uydurma ve hayal mahsûlü bir yön görmektedirler. Oysa müellife göre bu rivayetler, bir toplumun karakteristik özelliklerini anlama hususunda tarihi haber ve rivayetlerin bıraktığı boşlukları doldurup tamamlayan bir nitelik arz etmektedir.

Ancak aynı müellif, yine rivayet tekniği açısından sorunlu olan ve kadim tefsirlerde önemli bir yer tutan isrâiliyyâta dair bilgi ve rivayetlerin, Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanması sürecinde kullanılmasına şiddetle karşı çıkmakta ve çağdaş tefsir ilminin en önemli sorunlarından birisinin de isrâiliyyât olduğunu dile getirmektedir. Çünkü yazara göre Yahudilik'ten Müslümanlığa geçen âlimler Tevrat'ta yer alan tarihî bilgileri Kur'ân'ı tefsir ederken kullanmışlar, söz konusu rivayetler sonraki dönemlerde Müslümanların tefsir anlayışını etkilemiş, hatta tarihî süreçte tefsir ilminin bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla bir bilim insanı titizliğiyle bakıldığında, özellikle güvenilirlik ve rivayet usûl ve esasları bakımından müellifin, "Câhiliyye Arapları"ndan aktarılagelen riâyetleri ciddî bir tenkit süzgecinden geçirmeden aktarmasına karşılık, isrâiliyyâta dair bilgilerin Kur'ân tefsirinde kullanılmasına şiddetle karşı çıkmasında çelişkinin olduğu fark edilmektedir. Ancak müellifin kendisinin tefsirci olduğu göz önünde bulundurulduğunda, isrâiliyyât konusunda tenakuz gibi görünen bu durumu, şu iki ihtimali göz önünde bulundurarak değerlendirmek de mümkündür: Belki de müellif çağdaş dönemde tefsir çevrelerindeki isrâiliyyât karşıtlığının etkisinde kalmıştır. Ya da bu tür rivayetlerin tefsirde kullanılmasıyla bir biyografide kullanılmasını aynı değerde sakıncalı görmemektedir.

Ayrıca müellifi kaynak verme/gösterme yöntemi açısından değerlendirdiğimizde şöyle bir tespitte bulunmak mümkündür: Âişe Abdurrahman eserinde temel kaynaklara ulaşmış olmakla birlikte, çoğu

kez ilgili kaynaklara atıf yapmamakta; bazen metin içinde “meselâ İbn İshâk diyor ki” ifadesiyle içerik aktarımı yapmakta, kimi zaman da hiçbir şey söylemeden ve kaynak göstermeden tarihi bilgilere yer vermektedir. Bu sebeple daha fazla istifade edilebilmesi için Âişe Abdurrahman’ın bu çalışmasının tahkik edilip ondan sonra yayınlanmasının bu eserden istifadeyi daha da artıracığı izahtan varestedir.

Bütün bu değerlendirmeler doğrultusunda eserin iki önemli özelliği ortaya çıkmaktadır: Bunlardan ilki yazar Âişe Abdurrahman’ın, klasik İslam tarihi kaynaklarımızda dağınık halde bulunan bilgi ve rivayetleri kronolojik bir tertibe tabi tutarak Hazreti Âmine hakkında müstakil bir eser yazmış olmasıdır. Bu çalışmanın ikinci önemli özelliği ise, Hazreti Âmine’nin biyografisini ilmî/edebî bir titizlikle ve kendisine özgü bir üslûpla yazarak İslâm âlemine kazandırmış olmasıdır.

Etik Kurul İzni

Çalışmam etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı (Zorunlu)

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı (Zorunlu)

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Abdurbaki, M. F., (1934). *Miftâhu künûzi's-sünne*. Dâru'l-Hadîs.
- Abdurrahman, A., (1970). *Hz. Muhammed'in mübarek zevceleri*. (Çev, Selâmi Münir Yurdatap). M. Çevik Matbaası.
- Abdurrahman, A., (1975). *el-İsrâiliyyât fi'l-gazvi'l-Fikrî*. El-Munazzametü'l-Arabiyye li't-terbiye ve's-Sekâfe ve'l-Ulûm.
- Abdurrahman, A., (1986). *Ale'l-Cisr, el-Hey'etü'l-Misriyyeti'l-âmme li'l-Kitâb*.
- Abdurrahman, A., (1987). *Terâcimü Seyyidâti beyti'n-nübüvve*. Dâru'r-Reyyân.
- Abdurrahman, A., (1991a). *Rasûlullah'ın annesi ve hanımları*. (Çev. İsmail Kaya). Uysal Yayınları.
- Abdurrahman, A., (1991b). *Rasûlullah'ın kızları ve torunları*. (Çev. İsmail Kaya). Uysal Yayınları.
- Abdurrahman, A., (2007). *Hazreti Âmine*. (Çev. Güven, Ş.). Erguvan Yayınları.
- Abdurrahman, A., (2015). *Nisâü'n-nebî*. Dâru'l-Maârif.
- Apaydın, M., (2018). *Siyer kronolojisi*. Kuramer Yayınları.
- Belâzûrî, A., (Ty). *Ensâbu'l-eşrâf*. (Thk. Muhammed Hamidullah). Dâru'l-Maârif.
- Çubukçu, A., (1997). "Halîme" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV. Yayınları.
- Fazlıoğlu, Ş., (2020). "Âişe Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV. Yayınları.
- Hamidullah, M., (1993). *İslam peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), İrfan Yayımcılık.
- Hamidullah, M., (1998). "Hilfü'l-Fudûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV. Yayınları.
- İbn Abdî'l-Berr, A., (1948). *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*. Nehda Baskısı.
- İbn Ebî Hâtim, R., (1997). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. (Thk. Es'âd Muhammed et-Tayyib). Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz.
- İbn Hişâm, A., (1936). *es-Sîratü'n-nebeviyye*. Halebî Baskısı.
- İbn İshâk, M., (1967). *Sîratü İbn İshâk el-müsemma bi kitâbi'l-mübtede' ve'l-meb'as ve'l-meğâzî*. (Thk. Muhammed Hamidullah). Ma'hadü'd-Dirâsât ve'l-Ebhâsi't-Ta'rîb.
- İbn Kuteybe, A., (1981). *el-Ma'ârif*. Neşreden Servet Ukkâşe.
- İbn Sa'd, M., (1968). *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. Neşreden İhsan Abbas.
- İbn Seyyidi'n-Nâs, E. F., (1974) *Uyûnu'l-eser fi funûni'l-meğâzî ve's-siyer*.
- Koç, M. A., (1998). *Bir kadın müfessir Âişe Abdurrahman ve Kur'ân tefsirindeki yeri*. Şûle Yayınları.

- Makrîzî, T., (1999). *İmtâu'l-esmâ*. (Thk. Muhammed Abdulhamîd en-Nemîsî). Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Müslim, E. H., (1991). *Sahih-i müslim*. (Thk. Muhammed Fuad Abdulbaki). Dâru'l-Hadîs.
- Nüveyrî, Ş., (Ty). *Nihâyetü'l-ereb fi fünûni'l-edeb*. Ezheriyye Baskısı
- Süheyli, E. K., (Ty). *er-Ravdu'l-unf*. Ezheriyye Baskısı.
- Taberî, M., (Ty). *Târîhu't-taberî: Târîhu'r-rusul ve'l-mülûk*. (Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim). Dâru'l-Maârif.
- Topaloğlu, B., (1991). *Âmine. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları.
- Vâkıdî, M., (1984). *Kitâbü'l-meğâzî*. Neşreden M. Jones.
- Ya'kûbî, A., (1883). *et-Târîh*. Ezheriyye Baskısı.
- Zerkânî, M., (Ty). *Şerhu'l-mevâhib*. Ezheriyye Baskısı.
- <https://shamela.ws/index.php/author/1179> (Erişim 16 Nisan 2023).

